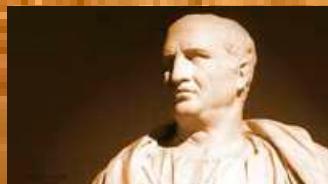

NOVA AKROPOLA

Z A B O L J E G Č O V J E K A I B O L J I S V I J E T

IZVORI PLESА

CICERONOVA
RETORIKA

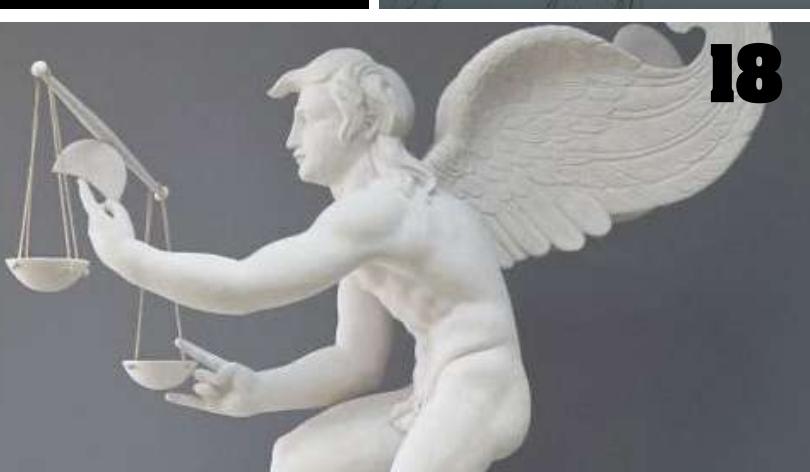
NAŠE RAZLIČITE
STVARNOSTI

KAIROS - BOG
SRETNOG TRENTUKA

CARPE DIEM

4**9****10****12****15****16****18**

NOVA AKROPOLA

ZA BOLJEG ČOVJEKA I BOLJI SVIJET
02 | 2021. WWW.NOVA-AKROPOLA.COM

Sadržaj

4 IZVORI PLESA

Lada Ilić Puharić

9 CARPE DIEM

Dolores F. Figares

10 NAŠE RAZLIČITE STVARNOSTI

Sabine Leitner

12 RETORIKA MARKA TULIJA CICERONA

Petar Bujas

15 CICERON – O govorniku

Ariana Deranja

16 Bbbb

Mak Dizdar

18 KAIROS BOG SRETNOG TRENTUKA

Daliborka Kiković

Impresum:

Glavni urednik: Andrija Jončić

Izvršna urednica: Nataša Žaja

Urednici rubrika: Dijana Kotarac, Ana Jončić, Jerko Grgić, Nataša Žaja, Branko Zorić, Damir Krivdić

Lektura: Vedrana Novović, Branka Žaja

Tehničko uredništvo:

Svetlana Pokrajac, Matija Prević

ISSN 1849-6237

Izdavač:

NOVA AKROPOLA - kulturna udruga

Ilica 36, 10000 Zagreb

Tel: 01/481 2222

web: www.nova-akropola.hr

e-mail: info@nova-akropola.com

Sve je u neprekidnoj promjeni, svijet u kojem živimo, priroda oko nas, univerzum kako ga poimamo, mi sami... *Sve teče, sve putuje prema svojoj sudbini...*

Ako gledamo površno, izgleda nam da se sve odvija slučajno, bez reda, no nešto se u nama tome opire i sluti da nam izmiču mnogi nutarnji pokretači događaja.

Platon poučava o pojmu ritma, pravilnosti u izmjenjivanju svega te kaže: *Smisao i ljubav za pravilan tok i sklad od prirode usaćena je u dušu čovječju pa zato sve što se pravilno izmjenjuje, giba i teče godi svijesti ljudskoj.* Život na svim razinama usklađen je s prirodnim ritmovima, sa smjenom dana i noći, s hodom godišnjih doba...

Naša se svijest okreće prema toj pravilnoj izmjeni, tražeći u njoj oslonac i orijentaciju. Ona može stvoriti jutarnju svježinu razmišljanja ili utonuti u večernji smiraj dubokih pouka. Ona može provjetati novim otkrićima ili iznjedriti zrele plodove životnih iskustava...

Naše srce vođeno nevidljivom dirigentskom palicom daje puls čitavom tijelu, a iz tištine nutar njeg središta čuje se ritam koraka u potrazi za ljepotom, dobrotom, smisлом... ☺

Uredništvo

IZVORI PLESA

Lada Ilić Pušarić

Kroz povijest susrećemo čovjeka koji pleše pri rođenju, smrti, radu, odmoru, religijskim svečanostima, ratu i miru.

U potrazi za izvorima plesa neizbjježno dolazimo do toga da se ples prvobitno smatrao svetim činom i bio najizravnije povezan s duhovnom stranom života pojedine kulture. Bio je dio ceremonija, sakralnih svečanosti i tako predstavljao način ostvarenja veze s ritmom prirode, način uključenja čovjeka u veliku harmoniju univerzuma. U mnogim su drevnim kulturama plesači i plesačice posebno pripremani za ovu ulogu zbog čega su uživali i poseban položaj u društvu.

Brojni stari narodi povezivali su ples s prvobitnim pokretom stvaranja univerzuma i pripisivali ga različitim božanstvima. Pripisujući plesu božansko podrijetlo, u njemu su vidjeli mogućnost čovjekovog aktivnog sudjelovanja u ritmu univerzuma. Značaj i moć plesa nalazi se u pružanju intuitivne spoznaje o vječnoj promjeni, o tome da ništa na ovom svijetu nije konačno, da se sve kreće, sve neprekidno pleše. Spoznaja o tome značila je za čovjeka skladno povezivanje naizgled nespojivih stvari kao što su život i smrt, rat i mir, samoća i zajedništvo.

PLES U DREVNIM KULTURAMA Egipat

Visok stupanj plesnog umijeća i glazbenog obrazovanja stjecao se u Egiptu u posebnim umjetničkim školama vezanim uz hramove. Egipatski su svećenici i sami izvodili dio kulturnih plesova pa su se također školovali za ples i glazbu. Sačuvano je više prikaza svećenika u plesnim položajima. Ceremonije posvećene određenim božanstvima zahtijevale su veliko tjelesno umijeće i visok domet u umjetnosti pokreta. Stoga su u stalnoj službi u hramovima postojali zborovi pjevača, svirača i plesača.

Osim pri hramovima, škole za ples i glazbu postojele su i u okviru faraonskih palača, jer je dvor također imao svoje plesače, pjevače i glazbenike. U razdoblju Stare i djelomično Srednje države dvorske su i hram-

ske skupine plesača bile strogo odijeljene.

Najizrazitiji je primjer sakralnog plesa tzv. "strog i ples" iz doba Stare države. Ovaj ples s uspravno postavljenim tijelom i romboidno uzdignutim rukama s dlanovima okrenutim prema gore bio je izraz sabranosti i usredotočenosti na sakralno.

Osim ovog, postojao je i ples s akrobatskim elementima proizišao iz pretpovjesnih ekstatičkih plesova. U Srednjoj državi ovi plesovi poprimaju i sportske elemente te najčešće postaju sami sebi svrhom. U trenucima kad i jesu u funkciji slavljenja nekog božanstva, oni su manifestacija virtuoznosti i izraz vještine pokreta samog izvođača. Plesačice takvih plesova iz Stare i Srednje države prikazane su kose glatko začesljane u pletenicu na čijem je kraju pričvršćena kugla, dok su na prikazima istih plesova iz razdoblja Nove države plesačice razbarušene kose zbog brzih i neobuzdanih pokreta. U tom posljednjem razdoblju života drevnog Egipta plesovi s akrobatskim elementima još više se udaljavaju od svoje prvobitne uloge te dobivaju egzibicionistički karakter.

Prema egipatskim mitovima, božica plesa, glazbe i ljubavi bila je božica Hathor, koja je kao Majka svijeta ujedno i jedno od glavnih egipatskih božanstava. Ostalo je zapisano: "Bogovi sviraju na sistru, a božice za nju plešu." U vrijeme sakralnih svečanosti u čast božice Hathor sam je faraon predvodio svečani ples praćen zborom pjevača. Jedna od takvih svetkovina održavala se u Denderi i trajala je pet dana, praćena različitim ceremonijama i velikim slavlјem. Jedna od himni posvećena ovoj božici iz kasnijeg razdoblja Egipta ostala je zabilježena u tebanskoj regiji, u Medamdu:

*Dođi, božice od zlata, ti koja se hraniš pjesmama.
Ti, čije je srce zasićeno plesom.
Ti, koju klicanja čine sjajnom u trenucima odmora
I koju plesovi razvesele tijekom noći.
Dođi, uđi u to mjesto opojnosti,
U ovu dvoranu radosti.*

Svečanosti u čast ove božice održavale su se diljem Egipta u različitim dijelovima godine.

Antička Grčka

Početni poticaji klasičnih ostvarenja na tlu antičke Grčke dolaze iz velikih egejsko-mediteranskih civilizacija koje su prethodile Heladi, a to su minojska i mikenska civilizacija. Plesom se posebno ističe minojska kultura, nazvana po legendarnom kretskom kralju Minosu, a cvala je od trećeg do sredine drugog tisućljeća. Na temelju arheoloških pronađenih u književnih izvora vidljivo je da su minojski Krećani bili narod s neobično razvijenim smislim za umjetnost te osobito nadareni za ples.

Prema predaji, najstariji ples uopće bio je onaj kretskih Kureta, legendarnih pratilaca božice Reje, Velike Majke Zemlje i božice plodnosti. Ples Kureta bio je bučan, gotovo divlji ples sa skokovima uz lapanje oružjem i snažne krikove. Prema legendi, sama je božica Rea potaknula Kurete na taj ples kako bi njihovo zaglušno kretanje prigušilo plač njezina sina Zeusa i tako ga spasilo od oca Krona koji ga je htio progutati.

Identitet Kureta nije sa sigurnošću utvrđen. Legende govore o Kuretimu kao o "sinovima Zemlje", stoga nije isključeno da su bili pripadnici ili čak vračevi drevnog kretskog plemena koje je njegovalo posebnu vrstu plesa.

Kad je riječ o ritmičko-zvučnoj pratnji kretskih plesova, ona se prije svega sastojala od topota plesnih koraka, udaranja dlanom o dlan, o štapove ili metalne predmete. Služili su se i brojnim glazbalima: sitnim ručnim zvončićima, egipatskom sistrom, ručnim bubnjem i metalnim činelama. Poznavali su i jednostavnu frulu, dvojnice, panovu frulu, gajde, a od instrumenata sa strunama liru sa sedam žica.

U klasično su doba Grci nerado priznavali Kretu za ishodište svoje kulture, a Krećane za svoje učitelje plesa. Novija otkrića, međutim, pokazuju da su kretska kultura i umjetnost znatno utjecale na kasniji kulturni razvoj čitave Helade.

Razdoblje klasične Grčke

U čitavom razdoblju klasične Grčke ples je bio blisko povezan s pjesništvom i glazbom. Osnovno što je povezivalo ova tri vida umjetničkog izražavanja bio je ritam kojem su stari Grci pridavali posebno značenje u izazivanju ili izražavanju raspoloženja i osjećaja.

Prema Platonu, jedinstvo plesa, pjesništva i glazbe najviše je dolazilo do izražaja u plesovima posvećenim bogovima. Ples se posebno vezivao uz Apolona, Aresa, Pana i Dioniza.

Učestali simbolički plesni oblik bilo je kolo kao magični krug. Jedno od najpoznatijih kola koje se plesalo u staroj Grčkoj nazivalo se *geran* - "ždral". To mješovito kolo mladića i djevojaka podrijetlom je s Krete. Njegova vijugava i spiralna zaplitana i otplitana navela su mnoge autore da ga povežu s mitom o Tezeju i Arijadni.

Plutarh navodi da je atenski junak Tezej, nakon što

je u srcu labirinta ubio Minotaura, krenuo brodom prema domovini zajedno s Arijadnom i svojim štićenicima. Na putu su se iskrcali na otoku Delu, gdje je Tezej postavio Afroditin kip koji mu je darovala Arijadna. Zatim je s mladom družinom zaplesao oko oltara božice, vodeći kolo mladića i djevojaka. U ovom plesu oslobođenih iz labirinta Plutarh je vidio podrijetlo kola geran.

Kao i mnogi drugi stari narodi, Grci su postanak svijeta povezivali s plesom, a sam ples s kozmičkim zbivanjima. Mit kaže da je bog ljubavi Eros unio red u kaos svijeta tako što je ujedinio elemente i stvorio veliki ples postanka. Odrazom tog praplesa Grci su smatrali i putanje sjajnih pojava na nebeskom svodu te su kretanje planeta nazivali "kozmičkim plesom".

U najljepše likovno i književno ovjekovječene ženske obredne plesove antike spadaju oni koji su obično obuhvaćeni zajedničkim nazivom "ples kariatida". Kariatide su bile djevojke iz grada Karije na Peloponezu, kćeri iz uglednijih lakedemonskih obitelji, svećenice u hramu božice Artemide, koje su njoj u čast plesale na njezinoj godišnjoj svetkovini. Svečano odjevene djevojke s košarom na glavi svojim su otmjenim držanjem i dostojanstvenim kretanjem nadahnjivale starogrčke umjetnike da u kamen uklešu likove kariatida kakvi se još i danas koriste u arhitekturi kao ukrašni stupovi hramova i palača.

Podrijetlo plesa kariatida ne može se sa sigurnošću utvrditi. Prema jednoj predaji, ples kariatida "izmislili" su Dioskuri – Kastor i Poluks, koje neki smatraju osnivačima ratničkog plesa, tako da bi prema tome ovaj djevojački ples imao herojski karakter.

U obrazovanju mladića u Grčkoj, pogotovo u Sparti, važno je mjesto zauzimalo vježbanje u plesovima s borbenim motivima. Klasični spartanski odgoj u znaku samodiscipline i neustrašivosti bio je usmjerен

Indija

k razvijanju vojničkih vrlina. Snagu, vještinu, hrabrost i srčanost, vrline potrebne za ispravno izvođenje ovih plesova, mladići su trebali pokazati i u ratu. Stoga je nerijetko bio slučaj da su Grci svoje vojskovođe nazivali "plesačima". Na jednom od pronađenih spomenstupova palom junaku stoji uklesan natpis: *Ilatonu, vrsnom prvom plesaču bitke, diže ovaj spomenik zahvalno građanstvo.*

Grčke plesove s motivima borbe općenito se može podijeliti na plesove s oružjem i plesove bez oružja.

Najpoznatiji grčki borbeni ples s oružjem, koji se održao oko tri tisućljeća, zove se *piriha*. O postanku pirihe govore mnoge legende. U Sparti su stvarateljima pirihe smatrali mitske blizance Kastora i Poluksa, a njihov je ples na fruli pratila Atena Palada. U nekim su pak krajevima samu Atenu Paladu smatrali stvoriteljicom pirihe i govorili da ju je ona plesala nakon pobjede nad Titanima. Ponegdje su pronalazak pirihe pripisivali i bogu Dionizu, a neke legende govore da su ga izmislila ljudska bića. Tako je prema jednom mitu ovaj ples prvi izveo Ahilej pred lomačom umrlog Patrokla pa se ples nazvao pirohom jer *pir* na grčkom znači *vatra*.

Najnovija tumačenja kazuju kako je piriha, koju su zvali i "crvenim plesom", dobila ime prema crvenoj ratnoj odori Spartanaca istog naziva. U Sparti se taj ples plesao u punoj ratnoj spremi kao vježba za borbu. Djecači bi ga počeli učiti već u petoj godini. U IV. st. pr. Kr. piriha se pojavila i u Ateni, gdje je bila vrlo cijenjena. Platon je u svojim *Zakonima* preporučuje mladima. On je čitave skupine borbenih plesova nazivao pirohama te ih je ovako opisao:

Ovo, pirohjsko, oponaša izbjegavanje svih mogućih udaraca i pogodaka, pomoći savijanja, uzmicanja, skokova uvis i brzog spuštanja na zemlju, a s druge strane i položaje tijela spremnog za napad kakav je potreban pri gađanju lukom, bacaju kopljima i zadavanju udaraca. Uspravan i napet stav u pokretima je onaj koji služi oponašanju besprijeckornih pokreta tijela i duše, jer udovi tada najčešće zadržavaju ravan položaj, dok je suprotan stav pogrešan.

Dok je u ostalim dijelovima Grčke, pa i u Ateni, piriha s vremenom izgubila svoj uzvišeni smisao, ona se kao simbol zdrave ljepote i snage najdulje održala u Sparti.

Unatoč tome što je ples uživao ugled u odgoju, kultovima, kazalištu, ipak su Grci zazirali od plesa kao zvanja. S vremenom je društveni položaj plesača postao sve niži, a iznimka su bili jedino plesači i plesačice kulturnih plesova.

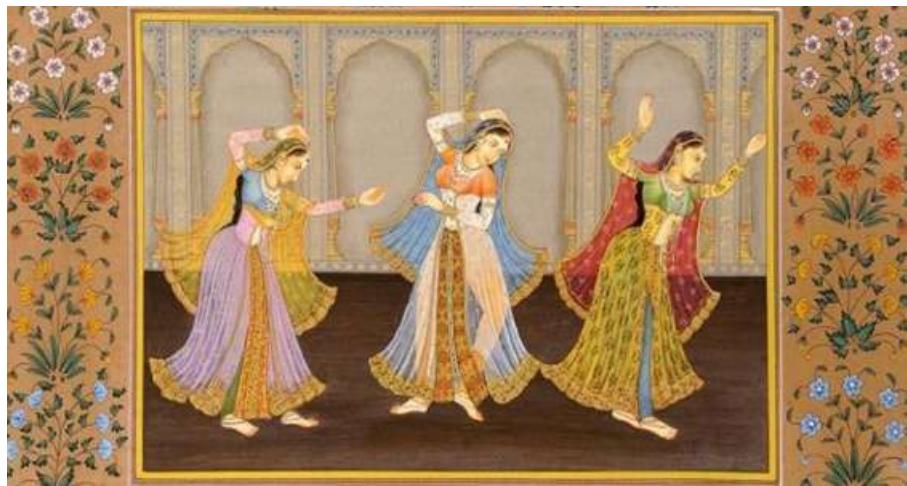
Kao nijedna druga zemlja na svijetu, Indija je o svojoj umjetnosti pokreta stvorila iscrpnu pisanu dokumentaciju koja od davne prošlosti do danas služi kao udžbenik indijskog klasičnog plesa. Ova dokumentacija sadrži svrstavanje, kodificiranje, objašnjenje i sustavnu razradu plesnih elemenata te osim tehničke izvedbe tumači i njihovu idejnu i filozofsku podlogu.

Tvorci tog jedinstvenog djela su brahmani, najviša svećenička kasta drevne Indije. Zahvaljujući zapisima i zbornicima brahmanske književnosti, Indija zauzima iznimno mjesto u povijesti plesa.

Osnovno djelo iz kojeg su indijski učitelji crpili teorijsko i praktično znanje o plesu naziva se *natjašstra*. Smatra se da su osnovni elementi sadržaja natjašastre stari više tisućljeća, ali je djelo vjerojatno zapisano tek početkom naše ere. Riječ *natja* zapravo označava dramu i ples, jer se sadržaj indijskih drama na sceni tumačio plesom, glazbom, recitacijom i glumom. Tumači pojedinih uloga morali su biti svestrano školovani u svim ovim područjima. Riječ *šastru* označava priručnik čiji su sadržaj učenici s velikom pažnjom preuzimali od svojih učitelja.

Tom se zborniku pridavala velika važnost i on je pokraj četiri Vede često smatrana petom. Predaja pak govori da je natjašastru stvorio sam bog Brahma uzimajući ponešto iz svake od glavnih Veda. U natjašastri

je ples raščlanjen do najmanje sitnice, podrobno je utvrđena svaka gesta i svaki mig te određeno njihovo simboličko značenje. To najstarije djelo teorije umjetnosti ostalo je do danas i najopširnije djelo teorije plesa.

Najstariji indijski mitovi i predaje vezuju stvaranje svijeta uz ples. Bog Brahma probudio je nepomičnu pramateriju svedra i ona je počela treperiti. Zatim je ušao u tu pramateriju i kovitlajući je stvorio pokret, ritam, vrijeme, prostor i misao. Prema drugoj predaji, bogovi su držeći se za ruke zaplesali u pramateriji tako burno kolo da se prah kapljica uskovitlao te je iz njega nastao svijet.

Prema natjašastri, postoje dvije osnovne vrste plesa: *margi*, plesovi u čast bogova, i *deši*, plesovi koji ljudima pružaju užitak pri izvođenju.

Margi su mirni, molitveni obredni plesovi štovanja, zavjetni plesovi i plesovi vezani uz magijske obrede.

Deši su plesovi radosti i rekreativne, a obično se izvode na obiteljskim svečanostima, u povodu vjenčanja ili rođenja, na mjesnim svetkovinama u čast neke osobe ili u znak sjećanja na nju.

U klasičnom indijskom plesu postoji osim ove podjele još jedna podjela na dvije vrste plesa koja bi se mogla usporediti s epikom i lirikom u pjesništvu ili s tonalitetima *dur* i *mol* u europskoj glazbi. Ove dvije vrste plesa nazvane su *tandava* i *lasja*.

Tandava je vrlo dinamičan ples koji izražava akciju ili osjećaj, a odraz je snage i energije. Pokreti tijela su odrješiti, a lica plesača nepomična. Ples prati pjevanje. Tandava je, prema predaji, ples boga Šive, a stari tekstovi opisuju sedam njegovih tandava koje je izvodio uzastopce. Posredovanjem njegova učenika, tandava ples je postao dostupan smrtnicima. Prema svom značaju, tandava je pretežno muški način plesanja, ali ga izvode i žene kad žele izraziti čilost i krepkost.

Lasja je solo ples praćen pjesmom; nježan je i profi-

njen kad karakterizira bića očarana ljubavlju, a strastven kad izražava kulminaciju ljubavnog zanosa. Prvo plesno ostvarenje lasje pripisuje se božanskoj Parvati, ženi boga Šive. Od nje je lasju naučila kći jednog brahmanskog mudraca i prenijela je ostalim indijskim ženama. Lasja se smatra pretežno ženskim plesom, no kako u njoj prije svega dolazi do izražaja osjećaj ljubavi, njime se izražavaju i muškarci ako očituju takve emocije.

U četiri različite indijske pokrajine nastao je po jedan od glavnih stilova indijskog klasičnog plesa. To su: *bharatanatija* (na krajnjem jugu), *kathakali* (na jugozapadu), *kathak* (na sjeveru) i *manipuri* (na sjeveroistoku indijskog potkontinenta). Svaki od njih može biti ili tandava ili lasja, ovisno o načinu izvođenja.

Iako se ovi plesni stilovi međusobno vrlo razlikuju, zajedničko im je ipak simboličko plesno izražavanje čiji su korijeni u natjašastri i tamo utvrđenim pravilima i načelima.

* * *

Možemo primijetiti da je u vremenski i prostorno udaljenim razdobljima čovječanstva plesu pripadalo posebno mjesto. Pripisivali su mu božansko podrijetlo, a prema predajama, nalazi se u korijenu uređenog univerzuma (kozmosa). Čovjeku je ples oduvijek bio način nadilaženja trenutne stvarnosti i obnavljanja snage za započinjanje novog ciklusa života, bilo na nebu bilo na zemlji. ☸

CARPE DIEM

Dolores F. Fígares

Svaki ciklus koji završava obavezuje nas da pogledamo na vrijeme pred nama kao na početak jedne nove priče koju ćemo uskoro živjeti. Početak nove godine nesumnjivo je jedan od tih cikličnih trenutaka koji nam pružaju priliku da zavirimo unutra i obnovimo svoje nutarnje putove, labirinte koje smo prokrčili u neprestanoj potrazi za smisлом.

Danas nas društveni kontekst u kojem živimo neumoljivo potiče na razmišljanje o tome da se nalazimo na kraju jedne ere, bez znanja o tome kamo vodi novi povijesni ciklus. To nas ne treba uz nemiriti ili iznenaditi jer i bez takve apokaliptične slutnje neprestano smo podvrgnuti promjenama, iako zavarani iluzijom trajnosti. Poznato je da nam kao bazu za uspinjanje trebaju sigurnost i stabilnost.

Usred takvih neizvjesnosti i strepnji te pred onima koji najavljuju prijeteću budućnost, dobro je slijediti savjete mnogih mudraca da živimo u sadašnjosti, na što ukazuje drevna krilatica carpe diem, koju je skovao rimski pjesnik Horacije. Mnoga su značenja

dodijeljena ovim dvjema riječima, u skladu s duhom različitih vremena i mentaliteta. To je poziv na svijest o onome što imamo u rukama, na ovdje i sada, da se ne prepuštamo iskušenju da čeznemo za prošlim vremenima ili se bojimo ili žudimo za budućnošću u koju bježimo sa svojim ispraznim težnjama.

Život u sadašnjosti pomoći će nam da cijenimo tko smo, što smo postigli, da osvijestimo instrumente koji nam omogućuju da u svakom trenutku budemo usklađeni s onime što nam život nudi, da prepoznamo mogućnosti koje nam on pruža i poteškoće koje moramo prevladati.

Filozofi renesanse dovršili su ovu klasičnu preporuku savjetom da sretno živimo sadašnjost. "Ne cijeni posjed niti traži položaj, bježi od prekomjernosti i trgovanja, budi sretan u sadašnjosti", govorio je Marsilio Ficino. Čitav program za početak nove godine, nove sadašnjosti. ☺

NAŠE RAZLIČITE STVARNOSTI

Sabine Leitner

Jedna me stvar uvijek iznova zadivi, a to je kako jedan te isti uzrok može donijeti toliko posve različitih iskustava i posljedičnih "stvarnosti". Aktualna pandemija je dobar primjer. Dok promatram svoj široki krug prijatelja i obitelji u različitim zemljama, kolega, susjeda i poznanika, vidim da je ta neviđena situacija na njih imala velik raspon različitih utjecaja.

Neke je cjelokupna situacija dovela do jednog od najboljih razdoblja u njihovu životu: uživaju što ne moraju svaki dan putovati na posao, već mogu raditi od kuće i provode više vremena sa svojim najmilijima; uživaju u blagodatima smanjenja buke, zagadenja zraka i ne nedostaje im prijašnji užurbani život. Za

druge, mjere izolacije predstavljaju loše iskustvo: osjećaju se kao zatvorenici, teško im pada nedostatak društvenog života, nekima nedostaju kolege s posla, a nekima čak i posao koji im je omogućavao da se "isključe" i prijeđu iz jednog "svijeta" u drugi.

Čak su i oni zaraženi virusom imali vrlo različita iskustva: dok su neki pokazivali samo blage simptome, drugima je bolest bila toliko ozbiljna da im je korjenito promijenila život, a svatko zna i nekoga za koga je ona bila kobna. Po pitanju našeg poslovnog života, utjecaj trenutačne situacije je također bio raznovrstan: neki su morali raditi puno manje ili nikako jer su poslani na odmor, drugi su morali raditi više nego ikad, a neki su izgubili posao. Oni koji rade u bolnicama i domovima

za starije i nemoćne prošli su kroz izuzetno intenzivne i teške situacije te su se morali nositi s mnogim iznimno tužnim trenucima. I iskustva ostalih u velikoj mjeri razlikuju. Dok su mnogi doživjeli potpuno neočekivane izraze ljubaznosti, drugi su u sebičnoj panici kupovali sve i svašta, a neki su nas potpuno zapanjili ulazeći u fizičke obračune u trgovinama zbog role toaletnog papira.

Ali, zar nije tako uvijek u životu? Nemamo li uvijek potpuno različita iskustva usprkos tome što dijelimo iste okolnosti (iste vremenske prilike, iste gradove, slične poslove itd.)? Svi smo podložni istim zakonima stvarnosti (i fizičkim i državnim zakonima), a ipak najviše živimo u svojim vlastitim stvarnostima. Iako je ovo normalno, pa čak i neizbjegno, to je ipak činjenica koju često zaboravljamo. Osim toga, to je nešto što nas dijeli, i to u trenucima kada nam trebaju (možda više nego ikada) povezanost i jedinstvo. Temeljni problem koji imamo, najčešće podsvjesno, je potreba da mislimo da je naše viđenje stvarnosti jedino ispravno.

Sve je relativno i moramo priznati da je svačije iskustvo jedinstveno i stvarno i istinito za njih... Radi se o sposobnosti dubokog razumijevanja da stvarnost ima više aspekata. Nitko ne posjeduje cijelu istinu.

Smatramo li svoje iskustvo ispravnim, iskustva svih drugih automatski su pogrešna. Kao što možemo vidjeti, ovo nas vrlo lako vodi do žestokih bitaka oko toga tko je u pravu, i što se više poistovjećujemo sa svojom "stvarnošću" i svojom "istinom", bit će nam teže pronaći zajednički jezik s drugima. Ovo se pogoršava s

U ovim posebnim i zahtjevnim vremenima trebamo davati veći značaj onome što nas ujedinjuje, i trebamo se uzdići iznad dualističkog mentaliteta koji promatra stvari na crno-bijeli način i uvijek samo razdvaja ljudе. Čvrstina i ljepota leže u različitosti, ne u sličnosti.

drugom snažnom težnjom, a to je potreba da budemo u pravu! To je djelomično zato što osjećamo da "ne biti u pravu" može ozbiljno našteti našoj slici u očima drugih, kao i našem vlastitom osjećaju samopoštovanja, a to onda povezujemo s osjećajem poniženja i neuспjeha. Mi ne želimo da ljudi propituju naš legalitet ili našu stručnost.

Svi trebamo biti svjesni tih tendencija i moramo raditi na njihovu prevladavanju. Sve je relativno, ali moramo priznati da je svačije iskustvo jedinstveno, stvarno i istinito za njega samoga. Ovdje se ne radi o tome tko je "u pravu ili krivu". Radi se o sposobnosti dubokog razumijevanja da stvarnost ima više aspekata. Nitko ne posjeduje cijelu istinu. Platon je još prije 2500 godina ukazao na to da živimo u svijetu mišljenja, a ne stvarnog znanja. U ovim posebnim i zahtjevnim vremenima trebamo davati veći značaj onome što nas ujedinjuje te se uzdići iznad dualističkog mentaliteta koji promatra stvari na crno-bijeli način i uvijek samo razdvaja ljudе. Čvrstina i ljepota leže u različitosti, ne u sličnosti. ☩

Engleskog preveo: Željko Glodić

RETORIKA MARKA TULIJA CICERONA

Petar Bujas

Izgleda da u retorici, umijeće ispravnog i lijepog govornog izražavanja, Marku Tuliju Ciceronu nije bilo ravna. Stekavši kod čuvenih rimskih pravnika široko pravničko obrazovanje, Ciceron se okrenuo grčkoj filozofiji i retorici, učeći najprije kod atenskog epikurejca Fedra, a zatim kod Diodota, koji ga je poučavao stoičkoj filozofiji.

Ciceron je aktivno sudjelovao u politici kao kvestor, edil, pretor i konzul. Kao rimski državnik shvatio je da retorika, zajedno s filozofijom, može biti od velike koristi za ostvarenje pravednosti u državi. Istovremeno, očita je bila i njezina opasnost za državu, baš kao i za građanina pojedinca ako se raskine njezina veza s filozofijom, te se tako pretvorи u ono što danas u svakodnevnom govoru često i jest – isprazan govor, praznoslovje.

Retorika i filozofija

Retorika kao umijeće izražavanja govorom drevna je vještina. Egipatski papirusi, sumerski reljefi, *Mahabharata* i *Ramayana*, kao i mnogobrojni ostaci civilizacija pretkolumbovske Amerike ukazuju nam na značaj gorovne riječi u politici, trgovini, širenju raznih znanja te općenito u javnom životu. Međutim, tek od starih Grka posjedujemo o retorici detaljnije spoznaje. Istovremeno, od Grka naslijedujemo i sporove i prijepore o istinskoj prirodi retoričkog umijeća. Čini se da sukob sofistike i filozofije dolazi do izražaja upravo kod pitanja svrhe i smisla izgovorene riječi. Služi li govor posredovanju istine ili se njegova svrha iscrpljuje u pukom stvaranju uvjerenja neovisno o istini samoj?

Platon u spisu *Gorgija* kritizira govorničku vještinu koja je bez filozofske podloge i njezinu sofističku upotrebu, jer je smatrao da ona tako postaje neka vrsta laskanja i podilaženja koja ne traži neko dobro, već stvara samo ugodan privid zbilje. Sofistička retorika zapravo je spretnost da se pomoću govora vješto nagovori: najviše pažnje polaze na stvaranje uvjerenja kod slušatelja, dok joj je do istinitosti malo stalo.

Ovo je naročito opasno ako se primjenjuje kod etičkih i političkih pitanja. Govor, to nesumnjivo moćno sredstvo utjecaja na ljude i njihove sudsbine, postaje pogibeljan ako se ne temelji na istinskom poznavanju stvari, jer tada govornik svojom vještinom izaziva samo zlo i štetu. Po sebi, i uzet sam za sebe, govor može općiniti, nagovoriti, obratiti i preobratiti. Također, on kod slušatelja može stvoriti uvjerenje koje bi mu inače bilo potpuno strano, odvratiti ga od njegova mišljenja i navika, navesti da djeluje onako kako inače ne radi. Uvijek ovisno o govorniku samom, govor utječe na dušu: ponekad kao lijek, a ponekad i kao otrov.

Ciceronovska retorika

U Ciceronovo je doba govornička vještina bila nužan preduvjet za uspjeh u javnom životu. Njezina je vrijednost višestruko provjeravana i na sudu i u senatu. Štoviše, mnogi rimski vojskovođe zdušno su se trudili da pred svojim legijama dobro i ispravno govore. Ali uvijek se i iznad svega držalo da vjerdostojnost govora ne bude odvojena od dostojnosti samog govornika koji je morao stajati iza svojih riječi. Spomenuta svojstva govornika prizivaju Pla-

tonovu "psihagogiju", odnosno vođenje duše prema mudrosti.

Za razliku od sofista, sam Ciceron nije uvijek mnogo polagao na tehnička pravila i virtuoznost retorike jer je bio uvjeren da se i bez velikog poznavanja same vještine može dosegnuti visok stupanj govorničkog umijeća. Od samog retoričkog obrazovanja puno je više cijenio široko obrazovanje u svim područjima

- *tamo gdje doseže ljudska mudrost.* (*O govorniku*)

Ciceron, međutim, iznimnu važnost pridaje povezivanju i prožimanju retorike i filozofije. *Prije svega, možemo ustvrditi da savršen govornik nikako ne može postojati bez filozofije.* (*O govorniku*) Jer mudrost bez retorike od male je koristi za javni život, a retorika bez mudrosti nadasve je štetna. *Ime filozofa se može dati onome našemu govorniku koji je mudrost sjedinio s rječitošću.*¹ (*O govorniku*)

Zbog toga je ograničavanje retorike na puku formalnu, tehničku vještinu istovremeno i škodljivo jer bi govornik uslijed nepoznavanja filozofije mogao i nehotice prikazati ono što je loše za dobro, ono što je lažno za istinu, i obrnuto. Svoje glavno djelo *O govorniku*

(*De oratore*) Ciceron je uključio u svoj filozofski opus, naglasivši tako usku vezu retorike i retora s filozofijom.

U bitne pretpostavke retoričke vještine Ciceron ubraja zvonki glas, tjelesnu snagu, snažna prsa, oblik lica i tijela te kultiviranu gestikulaciju.

Komentirajući Aristotelovo djelo *Retorika*, Ciceron ističe da govornik mora skladno ujediniti vrline filozofa, pjesnika, moralista i umjetnika-glumca.

Od filozofa će usvojiti ljubav prema mudrosti i istini. Od pjesnika će preuzeti muzičku inspiraciju koja povezuje nebeske i zemaljske stvari, uzdižući pritom sve čega se dotakne. Doista, prema Ciceronu, pjesništvo je jako blisko retorici, pa on i od samog pjesnika zahtijeva ne samo da ima dara nego i da poznaje pravila retorike. Retorika nipošto ne smije bili suhoparna, "hladnorazumska", kroz nju moraju progovarati osjećaji jer je srodnja s umjetnošću, s poetikom i stvaralaštvom. Zanos je pokretačka snaga retoričkog umijeća. Naravno, dobar govornik mora ne samo dobro vladati predmetom već i imati dara. Kao i u mnogim drugim stvarima, posebice u umjetnosti, osrednjost ne pomaže puno. A u umjetnosti riječi, sam je Ciceron bio jedan

¹ Zanimljivo je što o rječitosti kaže francuski filozof Pascal: "Rječitost se sastoji, s jedne strane, u vezi koju govornik uspostavlja između duha i srca, a s druge strane i između misli i izraza kojima se služi." (Blaise Pascal, *Misli*)

od najvećih ritmičara koji su uopće živjeli.

Nadalje, od moralista će dobar govornik preuzeti njegovu zaokupljenost vrlinama, nepotkupljivost, neiskvarenost i iskrenost. Naponskijetku, od glumca-umjetnika uzet će zanos u izražavanju ideja pomoći osjećaju, čineći da slušatelji trepere u skladu s "duhovnim vjetrovima" koji odzvanjaju u govorniku i šire se na slušateljstvo.

Retorika i praznoslovje

Za razliku od običnog govora, govorništvo je, prema Ciceronu, *...u stanju da mudrim mislima obuzme duh, a lijepim riječima pomiluje uho, pokrene srce naroda, pruži odlučne savjete, ukloni sučeve sumnje, zaštiti nevine, pomogne nevoljnima, spasi potištene, osloboди proganjene, uspravi slabe, ponizi drske, preobrati sumnjičave, utamniči odmetnike, podupre pravdu i opovrgne nepravdu.* (O govorniku) Da bi se izazvao ovakav utisak, govornikove riječi moraju imati sklad i ljepotu, mudrost i vrsnoću. Isto tako, pozivanje na srce ne smije zaobići poziv na um i razboritost. U govoru mora bili uspostavljen razmjer između razuma i osjećaja. Bez tog razmjera opet se vraćamo na stare sporove, jer poziv na slijepu žudnju više vodi manipulaciji i demagogiji. Između nagovaranja i zavodenja malen je korak, u suvremen-

nosti često prekoračen u korist demagogije.

Nagovaranje je retoričko sredstvo pridobivanja javnosti za svoje ciljeve, koji ne moraju imati nikakve veze s pravdom i istinom. Time je uspjeh političke demagogije, toliko puta isprobana i provjeren u današnjem svijetu, motivirao eksperimentalnu psihologiju da njezine učinke iskoristi u svrhu ekonomskog *reklame*. Moderna politička i ekonomski retorika se pobrinula da pojmove klasične retorike prevede na jezik suvremene reklame i političke demagogije, i samim time retoriku duboko izobliči. Političkom propagandom i reklamom robe na tržištu ne poziva se na volju, razboritost, srce i svijest, kako je to savjetovalo Ciceron, već na podsvijest i nagone primatelja poruke.

Čini se da je *kultura sredstava* zamijenila ljubav prema istini. Time i retorika dobiva prizvuk ispravnog brbljanja – praznoslovja, slova bez sadržaja, riječi koje često znače suprotno od onoga za što se izdaju.

Međutim, opaža se zasićenost praznoslovjem, kao i bezdušnom *kulturom sredstava*. Svođenje života na formalizam, pa i formalizam riječi i retorike, stvara otpore. Ispiranje mozgova i parolizam sve su manje u modi. Utoliko se otvaraju izgledi za novu retoriku, koja će zasigurno naći inspiraciju u retorici Marka Tulija Cicerona. ☺

CICERON O GOVORNIKU

... što je tako ugodno znati i čuti kao govor ukrašen i uglađen mudrim mislima i značajnim riječima? Ili tako moćno i tako veličanstveno kao kad se jednim govorom promijeni gibanje u narodu, suzdržanost sudaca, dostojanstvo Senata?

Marko Tulije Ciceron, među svojim djelima ostavio vrijedne primjere retoričkih spisa i govora koji su već stoljećima nadahnuća onima koji žele steći kvalitete dobrog govornika.

U knjizi *O govorniku*, napisanoj u obliku rasprave i dijaloga, obrađuje gotovo sve aspekte govorništva ostavljujući nam jedan od najpoznatijih priručnika iz retorike.

Važno je da oni koji slušaju budu dirnuti u dušu onako kako bi govornik htio da budu dirnuti; to se nikako ne može ostvariti ukoliko govornik ne zna na koliko načina, kojim sredstvima i kojom vrstom govora može utjecati na ljudske duše u ovom ili onom pravcu. A te stvari leže duboko u srcu skrivene i zatajene filozofije...

Nitko govorom ne može raspaliti srca slušatelja ili utišati žar onih već raspaljenih osim onoga koji je u srž spoznao prirodu svih stvari, ljudsku čud i načela razmišljanja, što znači da govornik nužno mora izučiti filozofiju.

Tako da smatramo njegovom dužnošću da govori o tome koje su stvari dobre ili loše, koje treba priželjkivati ili izbjegavati, što je časno, a što sramotno, korisno ili beskorisno, zatim o vrlini, pravdi, samosvladavanju, razboritosti, veličini duha, o plemenitosti, odanosti, prijateljstvu, dužnosti, pouzdanosti, i o ostalim vrlinama i njima oprečnim manama, i isto tako o državi, vlasti, vojnoj vještini, o državnom ustroju, o ljudskoj čudi...

Izvrstan govornik, koji je ujedno i dobar čovjek, služi na čast cijeloj državi.

O svemu što uopće može postati predmetom rasprave među ljudima, onaj koji se proglaši govornikom mora dobro govoriti, ili se mora odreći naziva govornika.

Tko može gorljivije od govornika poticati na vrlinu, tko oštije odvraćati od opaćina, tko žešće koriti zlotvore, tko ljepše hvaliti dobre? Čiji napad može snažnije slomiti pohlepu, čija utjeha nježnije utišati bol? A čiji bi glas, osim govornikova, besmrtnosti mogao povjeriti povijest, koja je svjedokinja vremena, svjetlost istine, živo pamćenje, učiteljica života, glasnica starine?

Jer umijeće govorenja jedna je od najvećih vrlina; pa iako su sve vrline međusobno jednake i ravnopravne, ipak jedna je u svojoj vanjskoj pojavi ljepša i sjajnija od druge, kao što je slučaj s ovom sposobnošću...

I što je ta sposobnost veća, to ju više treba vezati uz dobrotu i vrhunsku mudrost. Ako bismo dali na raspolaganje bogatstvo govorništva osobama koje te vrline ne posjeduju, ne bismo od njih stvorili govornike, nego bismo, u neku ruku, ludacima predali oružje. Ovu metodu mišljenja i izražavanja misli i sposobnost govorenja stari su Grci nazivali mudrošću.

...pravi je opseg govorništva takav da ono obuhvaća podrijetlo, djelovanje i promjene svih stvari, vrlina, dužnosti i cijele prirode na kojoj se temelji ljudska čud, duh i život, da ono određuje običaje, zakone i prava, da upravlja državom i da se o svakoj temi, na što se god odnosila, izrazi ukrašeno i bogato.

No kao što je to u najvećem broju stvari uredila sama priroda, tako je i u govoru, da ono što u sebi nosi najveću korist ujedno ima i najveću količinu dostojanstva i privlačnosti. ☩

Bbbb MAK DIZDAR

1

Riječ je slika svega onoga što okolo sebe vidimo i ne vidimo
Riječima se nekim divimo a nekih se riječi opet stidimo
One su se nastanile u nama i one su pobjegle od nas
One imaju svoj miris i boju
One su nemušte ili
Imaju
Glas

Neka krhka riječ se penje veoma smjelo
Zracima tankim i zlatnim
Kao sićušna puzavica
Ona se vješto propinje
Od posnog kamena
Do sunčanog grma
I samog
Sunca

A neka se glavato i glasito
Šepuri do na vrh bunjišta
A znamo da njome je
Zauzet prostor
I više
Ništa

2

Kao niz brzu vodu nekada riječi dodu brzo i još brže odu
Ima ih koje dugo čekaju svoj sanjani čas
Ima ih što bezglavo jure svoju tjeskobu
Na bilo kakav dan i bilo kakvu slobodu
Riječ je tek tada riječ ako
Za nju i čulo steknemo
Najgolemija je nekada ona
Koju i ne
Reknemo
Jedna te ista riječ
Nije ipak ista
Kada ulazi u
I izlazi iz
Ulišta

Riječi su zapravo sve i riječi upravo nisu ništa
(Pa i na one ovdje izrečene
Prašina je već gusta pala
I odvela ih na kolovoze
Do kala
I prašina ta još veće pada
Jer
Mada kazane tek sada
One u hipu postaju uvele i stare
I za njih više ne mare ništa
Ni gomile sa ulice
Ni žedna lica
Sjemeništa)
Ali se čeka nova riječ

3

Vlasnici ih u naramku nose i iznose kao svaku robu
Na teške tezge malih i velikih tragova trzana
Bajate su olinjale i jalove
Poput starih krvana -
Čim ih ugleda novo jutro
Čim ih dotakne
Bistro oko
Dana

Izgleda da vrijede samo još neke male riječi
Od čije oštchine i gorčine nevidljive
Čovjek zatečen u gledanju
Počinje uporno da se pita
Da l' postaje manji
Il' postaje
Veći

Goleme one iz raznih bogoslavija
Metanisanja ili liturgija
Praznih slovoslovija
Bića su letargija
I bića
Poraznih
Prazno-
Sloviјa)

4

Riječi su u svemu sadržane
Riječi su dakle sve ali i kao ograničenost su svega
dane
Jedina je riječ koja se još čeka
Ona što valja da stigne iz iskoni
Iz daleka.
... ☰

KAIROS

Daliborka Kiković

Jedan od najljepših primjeraka grčke umjetnosti pronađen u našim krajevima zasigurno je oštećeni reljef grčkog boga Kairosa iz IV. st. pr. Kr. Danas se čuva u samostanu sv. Nikole u Trogiru kao dio umjetničke zbirke "Kairos".

Pronađen je u potkovlju kuće nekoć u posjedu obitelji Statilić (Statileo), koja je dala niz uglednika, diplomata, umjetnika povezanih s ugarsko-hrvatskim dvorom, svjetskih putnika. Stoga se prepostavlja da je netko od njih pronašao ovaj reljef negdje u svijetu i donio ga u Trogir.

Smatra se da je ovaj prikaz najmladeg Zeusova sina najsličniji brončanom kipu Kairosa koji je izradio Lizip. Nažalost, kip nije ostao sačuvan u minulim stoljećima i danas ga znamo jedino iz opisa u starim pisanim dokumentima. Prikazivao je boga sretnog trenutka kao mladića s krilima koji stoji na kugli s britvom u ruci. U kasnijim vremenima prikazivali su ga kao mladića bujne, na tjemenu kratko podrezane kose, s vagom u ruci. Smatralo se da Kairos budno motri trenutak u kojem će zdjelica vase doći u uravnotežen, povoljan položaj – trenutak sreće.

Epigram grčkog pjesnika Posidipa najpotpuniji je sačuvani izvor koji nam može pomoći odgonetnuti Kairosovu zagonetnu pojavu. Epigram je pisan u formi dijaloga između promatrača i samog kipa. U prijevodu glasi otprilike ovako:

Odakle stiže kipar?
Sa Sikiona.
Njegovo ime?
Lizip.
A ti, tko si?
Kairos, ja prestižem sve.
Zašto hodaš na prstima?
Uvijek sam u žurbi.
Krila na stopalima, čak?
Od vjetra sam brži.
Zašto tako stežeš britvu
desnom rukom?
Kako bih upozorio ljude da
sam oštiji od oštice britve.
Zašto ti pramen kose pada niz
lice?
Nek' ga zgrabi svatko tko se nađe na
mom putu!
A straga, zašto si čelav?
Ma koliko velika želja bila, onaj koga
preletim, uhvatit' me neće.
Zbog čega te umjetnik stvorio?
Da podsjećam ljude, stranče! S ovog
trijema, ja sam opomena svima.

Kairos se smatra bogom sretnog trenutka, onim koji se pojavljuje jednom u životu, dajući čovjeku mogućnost da ga "uhvati za čuperak". Tko u tome uspije, smatran je sretnikom kojem se ispunjavaju želje. Međutim, ovaj kratki odlomak Posidipova dijaloga s Kairosom upućuje i na njegovo dublje značenje.

Kairos se nečujno i hitro kreće među ljudima pružajući im priliku da ga uhvate. Samom svojom pojavom Kairos poziva na budnost, oprez i odvažnost. Jer, oni koji zaobilaze probleme, koji su plahi pred životom, koji se boje djelovanja i promjene, ne mogu uhvatiti Kairosa. Izazovni, raskuštrani čuperak na njegovoj glavi pruža mogućnost, ali jedino o čovjeku ovisi hoće li u datom trenutku djelovati. On sam mora izabrati. Ako pokuša, može uspjeti ili ne, ali ako odluči ostati "na sigurnom", ne riskirati, nikada neće uhvatiti taj božanski trenutak. Kairos potiče, izaziva čovjeka da čini hrabru i smjela djela, da voli, da se žrtvuje za druge... Upravo mu zato čuperak pada niz lice i može ga se uhvatiti jedino sprijeda, ako se čovjek s njime suoči. Zato nimalo ne čudi što je ovaj božanski mladić straga čelave glave, jer ako jednom preleti, nemoguće ga je uhvatiti. Situacija, pravi trenutak u kojem nam je pružena prilika da reagiramo, odvažimo se i djelujemo – prolazi brzo.

Sve ovo upućuje na potrebu stalne budnosti, spremnosti da se suočimo s "novim", s izazovom koji pred nas postavlja život. Takav čovjek ima mogućnost pobijediti samoga sebe i nadići vlastita

Posidip, grčki pjesnik

ograničenja. Zbog toga se u literaturi često spominje da upravo Kairos simbolizira brze odluke koje je donosio Aleksandar Makedonski. Možda zato što je Lizip, najpoznatiji kreator Kairosa, bio kipar na Aleksandrovu dvoru.

Britva ili mač koji Kairos steže u ruci simbol je nutarnje borbenosti i nepokolebljive volje pred kojima ne postoje zapreke. Drugim riječima, svaki put kada se čovjek osmjeli, kad se usudi suočiti se s nečim novim, on postaje pobjednik, bez obzira je li izgubio ili pobijedio, jer dobio je bitku najvredniju od svih – pobijedio je samoga sebe, svoje strahove i svoja ograničenja. On tako postaje novi čovjek, onaj koji je u stanju stalne budnosti, spreman djelovati ne vežući se za rezultate vlastitih djela.

Vaga koju Kairos drži u ruci nosi općeniti simbolizam trenutka kada su dvije sile – sile Neba i Zemlje – u najpovoljnijem položaju. To je trenutak kada se Nebo spušta k Zemlji, a ona uzdiže k Nebu; kada čovjek dobiva Kairosov božanski blagoslov. Tada ne postoje granice.

Za sve velike i male stvari u životu potreban je upravo JEDAN TRENUTAK. U njemu se rađamo, umiremo, donosimo odluke, pobjeđujemo ili gubimo...

U njemu se pojavljuje Kairos sa svojom vagom i daje mogućnost pobjede, donosi nam miris slave i poziva da istinski živimo. Život se sastoji od takvih trenutaka, ostalo odnosi magluština zaborava... Jedan tren s Kairosom, trenutak u kojem smo istinski živjeli, vredniji je od sto godina života bez njega. U njemu smo dotaknuli vječnost.

Možda baš sada iznad nas preljeće Kairos tražeći odvažne. Uhvatimo ga za čuperak... možda je tu upravo radi nas. ☩

A photograph of a woman with blonde hair, wearing a dark long-sleeved top and dark leggings, walking away from the camera on a dirt path. She is positioned in the center of the frame, surrounded by tall, thin evergreen trees. The forest floor is covered with fallen branches and green moss. Sunlight filters through the canopy, creating bright highlights on the trees and the path.

*Čudno je kako je malo
potrebno da budemo sretni,
i još čudnije kako nam često
baš to nedostaje.*

Ivo Andrić